

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ

**ԱՆՉԱՓԱՅԱՍՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՔՐԵԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՎ
ՎՈՐՈՒՅԹԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳՎՈՐՈՒՄԸ**

ՆԵՒԻ ԱՐԱԲԱԲՅԱԼ

ԵՊՅ քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի ասպիրանտ

Անչափահաս անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը միշտ էլ եղել է միջազգային հանրության ուշադրության կենտրոնում: Այդ մասին են վկայում միջազգային իրավական այն փաստաթղթերը, որոնք վերաբերում են անչափահաս անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությանը: Միջազգային իրավական կարգավորմամբ հիմք դրվեց «յուլվենալ»՝ արդարադատությանը՝ որպես արդարադատության ինքնուրույն տեսակի: Ինչպես ցանկացած երկրի, այնպես էլ Հայաստանի Հանրապետության համար անչափահասների վերաբերյալ արդարադատությունը մեր պետության ազգային իրավական համակարգի զարգացման գործընթացի անբաժան մասն է, որը պահանջում է բավարար միջոցներ, որպեսզի անչափահասների վերաբերյալ արդարադատությունը իրականացվի միջազգային հանրության կողմից մշակված սկզբունքներին համապատասխան:

Անչափահաս անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության հիմնահարցերն արդիական են ցանկացած հասարակությունում, որովհետև նույնիսկ ամենաժողովրդավարական հասարակությունում հանդիպում ենք հանցավորության աճի, իսկ սա նշանակում է, որ այդ խնդիրները պետք է լուծվեն առավել ընդհանուր իրավական կարգավորմամբ: Այդ խնդիրներն անկասկած առավել շատ են

այն երկրներում, որտեղ տնտեսական, սոցիալական անբարենպաստ վիճակը անչափահասների շրջանում հանգեցրել է հանցավորության աճի:

Միջազգային հանրության կողմից անչափահաս անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության հիմնահարցերը բարձրացվել են դեռևս 20-րդ դարի սկզբին, և մինչև այսօր դրանք առանձին ուսումնասիրության առարկա են: Այդ մասին են վկայում այն փաստաթղթերը, որոնք ընդունվել են միջազգային տարբեր կառույցների կողմից և կարգավորում են ինչպես երեխաների ընդհանուր պաշտպանության, այնպես էլ քրեական արդարադատության ոլորտում նրանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության հարցերը:

Անչափահասների իրավունքների պաշտպանության առումով ուշադրության է արժանի 1924 թվականի Ազգերի լիգայի ընդունած Ժնևյան դեկլարացիան, որը երեխաների պաշտպանությանը նվիրված առաջին միջազգային փաստաթուղթն է:

Չնայած «յուլվենալ» արդարադատության միջազգային իրավական կարգավորմանը՝ այն մնում է որպես անչափահասների գործերով ներպետական արդարադատություն: Միջազգային հանրությունը մտահոգ է տարբեր երկրներում անչափահասների հանցավորության աճով, ինչպես նաև քրեական գործերի քննության ընթացքում անչափահաս անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությամբ: Ճիշտ է, անչափահասների գործերով միջազգային դատական ատյաններ չկան, բայց «յուլվենալ» արդարադատության վերաբերյալ ընդունված միջազգային փաստաթղթերը ազգային օրենսդրության մեջ

սկիզբ դրեցին անչափահասների գործերով նվազագույն կանոնների ամրագրմանն ու կիրառմանը:

Անչափահասների գործերով արդարադատության հիմնահարցերն առավել համակարգային և ամբողջական ուսումնասիրության են արժանացել այն ժամանակ, երբ ՄԱԿ-ի կողմից ստեղծվեցին հատուկ կենտրոններ, հանձնաժողովներ և փորձագիտական խմբեր: ՄԱԿ-ի ոչ կառավարական այդպիսի կառուցների մեջ պետք է առանձնացնել ՄԱԿ-ի Վիեննայի կենտրոնը, Երեխաների օգնության միջազգային ֆոնդը (ЮНИСЕФ) և այլ կազմակերպություններ:

Նշված կազմակերպություններն ակտիվորեն օգնում են ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարին, նրա քարտուղարությանը և հետազոտական կենտրոններին: Նշված կառույցների կողմից կատարվեցին հսկայական աշխատանք, որի շնորհիվ նախապատրաստվեցին մի շարք միջազգային փաստաթղթեր, որոնք կարգավորում են անչափահասների իրավական վիճակին վերաբերող հարցերը: Նշված մարմիններն իրենց գործունեությամբ նաև հիմք դրեցին նշված ոլորտում միջազգային ակտիվ համագործակցության:

Անչափահասների իրավական վիճակի միջազգային իրավական կարգավորումը վկայում է անչափահասների վերաբերյալ քրեական գործերի քննության, իրավական ընդհանուր կարգավորման անհրաժեշտության մասին: Միջազգային հանրությունը հավասարապես մտահոգված է քրեական դատավարության ոլորտում անչափահաս անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության խնդիրներով: Պետք է նշել, որ պակաս կարևոր չէ նաև այս ոլորտում տարբեր պետությունների միջև փորձի փոխադարձ ուսումնասիրությունը, որը հնարավորություն է տալիս տարածելու այս կամ այն ինստիտուտը: Սա արդարացիորեն կարելի համարել անչափահասների գործերով արդարադատության իրականացման միջազգային հա-

մագործակցության առաջին մակարդակը: Այսօր՝ ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի ընդունման շեմին, կարևոր են ոչ միայն միջազգային փաստաթղթերում տեղ գտած գաղափարների ընդունումը, այլև այլ երկրների փորձի ուսումնասիրությունը: Աշխարհում տեղի ունեցող գործընթացները միջազգային հանրությանը ստիպում են մշակել արդարադատության ոլորտում առաջացող հարաբերությունները:

Յուրեղանալ արդարադատության ոլորտում միջազգային համագործակցության համար առանձնահատուկ նշանակություն ունեն ՄԱԿ-ի կողմից կազմակերպվող կոնգրեսները, որոնք նվիրված են անչափահասների հանցագործությունների կանխարգելմանն ու իրավախախտների հետ վարվեցողությանը: Հատկանշական է, որ այդ կոնգրեսները ՄԱԿ-ը կազմակերպում է հինգ տարին մեկ անգամ, իսկ առաջին կոնգրեսը հրավիրվել է 1955 թվականին ժնևում:

Ազգային յուրեղանալ արդարադատության համակարգի արդյունավետ կարգավորումն առաջին հերթին բխում է միջազգային իրավական փաստաթղթերից, որոնցում առավել ընդհանուր լուծում են ստացել այն հարցերը, որոնք վերաբերում են անչափահասների կրթության, դաստիարակության, սոցիալական զարգացման և բերեկեցության ապահովմանը: Գիշտ է, Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացվել են մի շարք միջազգային պայմանագրեր՝ նվիրված անչափահասների պաշտպանությանը, սակայն անչափահասների վերաբերյալ քրեական արդարադատության ոլորտում նշանակալի տեղաշարժ կապված միջազգային փաստաթղթերում տեղ գտած կանոնների կամ սկզբունքների օրենսդրական ամրագրման հետ, դեռևս չկա: Ուշադրության է արժանի նաև այն, որ հայրենական քրեադատավարական գրականության մեջ քիչ են այն ուսումնասիրությունները, որոնք վերաբերում են անչափահասների իրավունքների

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

և ազատությունների պաշտպանությանը³: Վերը նշվածը վկայում է ոչ թե այն մասին, որ քրեական արդարադատության ոլորտում խնդիրներ չկան, կամ դրանք շատ քիչ են, այլ այն մասին, որ պետությունը պատշաճ ուշադրություն չի հատկացրել քրեական արդարադատության ոլորտում անչափահաս անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությանը:

Միջազգային փաստաթղթերում տեղ գտած նվազագույն կանոնների կամ սկզբունքների ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տալիս դրանք ճանաչելու և ներպետական օրենսդրության մեջ ամրագրելու: Այսօր այն առավել արդիական է, քանի որ ընդունվում է ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգիրք, հետևաբար նրանում անչափահասների վերաբերյալ քրեական արդարադատության նվազագույն չափանիշների ամրագրումը հրատապ է⁴:

Անչափահասների իրավական վիճակին վերաբերող միջազգային փաստաթղթերը բավականին շատ են, սակայն այդ համակարգում պետք է առանձնացնել հետևյալ հիմնական ակտերը.

1. Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը (1966թ.):

2. Երեխաների իրավունքների մասին Կոնվենցիան, որն ընդունվել է ՄԱԿ-ի գլխավոր ասամբլեայի 1989 թվականի նոյեմբերի 20-ի 44/25 բանաձևով, որին Հայաստանի Հանրապետությունը միացել է 1993 թվականի հունիսի 23-ին:

3. Միավորված ազգերի կազմակերպության Անչափահասների նկատմամբ արդարադատություն իրականացնելու նվազագույն չափորոշիչ կանոնները (Պեկինյան կանոնները), որը հաստատվել է ՄԱԿ-ի գլխավոր ասամբլեայի 1985 թվականի նոյեմբերի 29-ի 40/33 բանաձևով:

4. Անչափահասների շրջանում հանցա-

վորության կանխման համար Միավորված ազգերի կազմակերպության ղեկավար սկզբունքները, որն ընդունվել է Եր Ռիադում 1988 թվականին ՄԱԿ-ի 8-րդ կոնգրեսում:

5. Ազատությունից զրկված անաչափահաս անձանց վերաբերյալ Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնները, որոնք հաստատվել են 45/113 14 դեկտեմբերի 1990 թվականի բանաձևում և կոչվում են Հավանայի կանոններ:

Նշված միջազգային պայմանագրերում ամրագրված կանոններն ու սկզբունքները վերաբերում են քրեական գործերով անչափահասների իրավական վիճակին և քրեական գործերի քննության առնաձևահատկություններին: Դրանով պայմանավորված ինչպես ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում, այնպես էլ զարգացած իրավական ավանդույթներ ունեցող այլ երկրների քրեական դատավարության օրենսգրքերում նախատեսված է անչափահասների գործերով վարույթի իրականացման առանձնահատուկ կարգ, որը հիմնված է վերը նշված միջազգային փաստաթղթերում տեղ գտած հիմնարար դրույթների վրա: Անչափահասների իրավական վիճակը կարգավորող միջազգային պայմանագրերում սահմանված է պահանջ այն մասին, որ անդամ պետություններն անչափահասների նկատմամբ արդարադատություն իրականացնելիս իրենց ազգային օրենսդրությունը, քաղաքականությունն ու գործելակերպը պետք է համապատասխանեցնեն միջազգային պայմանագրերում տեղ գտած գաղափարներին:

Միջազգային պայմանագրերում իրենց ամրագրումն է ստացել այնպիսի գաղափարներ, ինչպիսիք են՝

– անչափահասների նկատմամբ քրեական գործերով արդարադատության նպատակները,

– անչափահասների նկատմամբ քրեական գործերով քննության արագությունը,

– անչափահասի հասկացությունը,

– ձերբակալման կամ կալանքի տակ

գտնվող անչափահասների նկատմամբ վարվեցողության կանոնները,

– լիազոր մարմիններին ներկայացվող պահանջները,

– անչափահասների նկատմամբ քրեական գործերով մինչդատական վարույթում քրեական գործի կարճումը կամ քրեական հետապնդման դադարեցումը,

– անչափահասի կյանքի և դաստիարակության պայմանների պարզումը:

Անչափահասների նկատմամբ արդարադատության իրականացման վերը նշված գաղափարներն իրենց առավել ամբողջական ամրագրումն են ստացել Պեկինյան կանոններում, որոնք մարմնավորում են Սարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրում, Քաղաքական ու քաղաքացիական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրում, Տնտեսական, սոցիալական ու մշակութային կանոնների մասին միջազգային դաշնագրում, ինչպես նաև՝ մարդու իրավունքների մասին մյուս միջազգային փաստաթղթերում երիտասարդության իրավունքների պաշտպանությանը վերաբերող գաղափարները:

1. Անչափահասների նկատմամբ քրեական գործերով արդարադատության նպատակները: Պեկինյան կանոնների համաձայն՝ անչափահասների վերաբերյալ արդարադատության համակարգն առաջին հերթին ուղղված է անչափահասի բարեկեցության ապահովմանը, որպեսզի անչափահաս իրավախախտների վրա ազդեցություն գործող ցանկացած միջոց միշտ համաչափ լինի ինչպես իրավախախտի անհատական առանձնահատկություններին, այնպես էլ իրավախախտման հանգամանքներին (հոդված 5.1):

Պեկինյան կանոններում որպես նպատակ առաջին հերթին առանձնացվում է անչափահասների բարեկեցության ապահովումը: Պեկինյան կանոններից հետևում է, որ բարեկեցության ապահովումը բոլոր իրավական համակարգերի հիմնական նպատակն է, ինչպես այն համակարգերի, որոնցում անչափահաս իրավախախտնե-

րի գործերով զբաղվում են ընտանեկան գործերով դատարանները կամ վարչական մարմինները, այնպես էլ այն իրավական համակարգերի, որոնք ավելի շատ հակված են անչափահասներին քրեական պատասխանատվության ենթարկելուն: Անչափահասի բարեկեցությանը պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնել, քանի որ այն կօգնի խուսափել պատժիչ սանկցիաներից:

Երկրորդ նպատակը «համաչափության սկզբունքի» պահպանումն է, որը հայտնի է որպես պատժի միջոցների օգտագործման սահմանափակման միջոց: Այս սկզբունքի կիրառումը կախված է իրավախախտման ծանրությունից, այսինքն՝ արարքին համարժեք հատուցումից: Անչափահասների նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքը ենթադրում է, որ նրանց մեջ պետք է բարձրացնել արժանապատվության զգացումը, ամրապնդել մարդու իրավունքների և այլոց ազատությունների նկատմամբ հարգանքը, հաշվի առնել երեխայի տարիքը և հանրությանը ծառայելու նրա ցանկությունը:

Երիտասարդ իրավախախտների արարքների նկատմամբ հակազդեցություն ունենալիս պետք է հաշվի առնել ոչ միայն իրավախախտման ծանրությունը, այլև անձի առանձնահատկությունները: Իրավախախտի անհատական առանձնահատկությունները (օրինակ՝ սոցիալական կարգավիճակը, ընտանկան դրությունը, պատճառած վնասը և իրավախախտ անձին վերաբերող այլ գործոններ) պետք է ազդեցություն ունենան պատասխան գործողությունների համարժեքության վրա (օրինակ՝ ուշադրություն պետք է դարձնել զոհին պատճառած վնասի փոխհատուցման իրավախախտի ցանկությանը, աղջկա կամ տղայի լիարժեք և հանրօգուտ կյանք վարելու կամքին):

Երիտասարդ իրավախախտի բարեկեցության ապահովմանն ուղղված պատասխան գործողությունները կարող են դուրս գալ անհրաժեշտության սահմաններից և

Քրեպատմական շահավարտություն

դրանով վնաս հասցնել կոնկրետ երիտասարդի հիմնական իրավունքներին, ինչը նկատվում է անչափահասների նկատմամբ արդարադատության որոշ համակարգերում: Այդ դեպքում պետք է ապահովել պատասխան գործողության համարժեքությունը՝ հաշվի առնելով իրավախախտման հանգամանքների առանձնահատկությունները, իրավախախտի, ինչպես նաև տուժածի անձը:

2. Անչափահասների նկատմամբ քրեական գործերով քննության արագությունը: Քրեական գործերով քննության արագությունը այն համընդհանուր գաղափարներից է, որն իր ամրագրում է ստացել բազմաթիվ միջազգային փաստաթղթերում և կիրառվում է ոչ միայն անչափահասների կողմից կատարված հանցագործությունների վերաբերյալ գործերով, այլև ցանկացած հանցագործության քննության⁶, քանի որ յուրաքանչյուր մեղադրյալ ունի ողջամիտ ժամկետներում դատարանի առջև կանգնելու իրավունք: Անչափահասների գործերով վարույթում այս պահանջն առավել կարևոր է, որովհետև հակառակ դեպքում կարող է վտանգվել այն ողջ դրականը, ինչին կարելի է հասնել դատական քննության և դատավճռի կայացման միջոցով:

Անչափահասների նկատմամբ քրեական գործերի արագ քննության կանոնն իր ամրագրումն է ստացել Պեկինյան կանոնների 20.1 կետում, համաձայն որի՝ անչափահասի վերաբերյալ ցանկացած գործ պետք է քննվի արագ՝ թույլ չտալով անհարկի ձգձգումներ: Կարծում ենք, որ յուրաքանչյուր ժողովրդավարական երկրի քրեադատավարական համակարգի համար այն առաջնահերթ խնդիր է⁶:

3. Անչափահասի հասկացությունը: Ըստ Պեկինյան կանոնների՝ անչափահաս է համարվում նա, ով իրավախախտման համար գործող իրավական համակարգի շրջանակներում կարող է ենթարկվել պատաս-

խանատվության այն ձևով, որը տարբերվում է մեծահասակի նկատմամբ կիրառվող պատասխանատվության ձևից, ընդ որում՝ անչափահասը պետք է կասկածվի իրավախախտում կատարելու համար, կամ հաստատվել է, որ նա է կատարել այն (2.2):

Պեկինյան կանոնների համաձայն՝ այն իրավական համակարգերում, որոնցում ընդունվում է «անչափահասների քրեական պատասխանատվության տարիք» հասկացությունը, այդպիսի տարիքի ստորին սահմանը չպետք է առավել ցածր տարիքային մակարդակ ենթադրի՝ հաշվի առնելով զգացմունքային, հոգեկան և մտավոր հասունության գործոնները:

Քրեական պատասխանատվության նվազագույն տարիքի սահմանները, ըստ պատմամշակութային առանձնահատկությունների, միանգամայն տարբեր են: Ժամանակակից մոտեցման կիրառումը պայմանավորված է երեխայի՝ քրեական պատասխանատվությանը վերաբերող բարոյախոգեբանական ասպեկտները կրելու ընդունակությունների որոշմամբ, այսինքն՝ բացահայտ հակահասարակական վարքագծի համար երեխային պատասխանատվության ենթարկելու հնարավորությունը որոշվում է անհատական ընդունակությունների, անչափահասի ըմբռնման և ընկալման կարողությամբ: Եթե քրեական պատասխանատվության տարիքային սահմանը չափից ավել ցածր է կամ ընդհանրապես չի սահմանված, ապա պատասխանատվության գաղափարը դառնում է անիմաստ: Դրա համար, ինչպես նշված է մեկնաբանություններում⁷, պետք է ջանքեր գործադրել՝ խելամտորեն որոշելու ցածրագույն տարիքային այն սահմանը, որը կարող է կիրառվել միջազգային մասշտաբով⁸:

4. Չերբակալման կամ կալանքի տակ գտնվող անչափահասների նկատմամբ վարվեցողության կանոնները: Պեկինյան կանոններում հատուկ ուշադրություն է հատկացվում անչափահաս անձանց ձեր-

բակալմանը և կալանավորմանը, քանի որ դատավարական հարկադրանքի միջոցների կիրառմամբ էապես սահմանափակվում են նրանց իրավունքներն ու ազատությունները: Պեկինյան կանոնների ընհանուր գաղափարախոսությունն այն է, որ անչափահասի նկատմամբ ձերբակալում կամ կալանավորում պետք է կիրառել ծայրահեղ դեպքերում և ամենակարճ ժամանակահատվածով, իսկ հնարավորության պարագայում այն պետք է փոխարինել այլընտրանքային միջոցով, օրինակ՝ դաստիարակչական հսկողության հանձնելու ընտանիքում կամ էլ դաստիարակչական հաստատություններում:

Պեկինյան կանոններից հետևում է, որ մինչև դատական քննությունը ազատությունից զրկված յուրաքանչյուր անչափահաս պետք է պահվի մեծահասակներից առանձին և իրավունք ունենա հաղորդակցվելու իր ընտանիքի անդամների հետ (13.4): Անչափահասի նկատմամբ այլընտրանքային խափանման միջոցների կիրառումը կարևոր է, որովհետև չի կարելի թերագնահատել անչափահասի նկատմամբ «քրեական ազդեցության» վտանգավորությունը:

Քանի որ անչափահասի բարեկեցության ապահովումը յուրվեճալ արդարադատության հիմնական նպատակ է, հետևաբար ազատությունից զրկվելու ողջ ընթացքում պետք է ապահովել անչափահասների խնամքը, պաշտպանությունը, անհրաժեշտ անհատական, սոցիալական, հոգեբանական, բժշկական, ֆիզիկական օգնությունը, ինչպես նաև կրթության, պրոֆեսիոնալ պատրաստության ասպարեզներում օգնությունը՝ անշուշտ հաշվի առնելով տարիքը, սեռը և անձը:

5. Լիազոր մարմիններին ներկայացվող պահանջները: Պեկինյան կանոններում առանձնահատուկ պահանջներ են ներկայացվում վարույթն իրականացնող մարմինների պրոֆեսիոնալ պատրաստվածությանը, ինչն ապահովում է յուրվեճալ արդարադատության խնդիրների պատշաճ իրակա-

նացումը: Պեկինյան կանոնների 12.1, 22.1 և 22.2 կանոնների համաձայն՝ իրենց պարտականությունները լավագույնս կատարելու համար ոստիկանության ծառայողները, որոնք հաճախակի կամ բացառապես զբաղվում են անչափահասների հանցագործությունների կանխումով, պետք է հատուկ հրահանգավորվեն և նախապատրաստվեն: Իրավապահպան մարմինների աշխատակիցները իրենց աշխատանքում պետք է պատրաստ լինեն հաշվի առնելու անչափահասների տարիքային առանձնահատկությունները, ինչպես նաև իմանան և կիրառեն այն ծրագրերը, որոնք նախատեսված են անչափահասների հետ վարվեցողության համար, որպեսզի անչափահասի և արդարադատության համակարգի միջև ընդհարում չլինի:

Այդ նպատակով խոշոր քաղաքներում պետք է ստեղծվեն ոստիկանական հատուկ ստորաբաժանումներ, որոնք անհրաժեշտ են ոչ միայն կանոններում տեղ գտած սկզբունքների պահպանումն ապահովելու, այլև անչափահասների կատարած հանցագործությունները կանխելու և դրանց դեմ մղվող պայքարը առավել արդյունավետ ապահովելու, ինչպես նաև անչափահաս իրավախախտների նկատմամբ վարվելաձևը բարելավելու համար:

Որակավորման ապահովումը անչափահասների վերաբերյալ գործով անաչառ և արդյունավետ արդարադատության իրականացման անհրաժեշտ տարր է: Դրա համար պետք է բարելավել լիազոր մարմինների անձնակազմի ճիշտ ընտրությունը, մասնագիտական պատշաճ պատրաստությունը և վերապատրաստումը: Նշված պայմանների ապահովումը կնպաստի նրանց կողմից իրենց պարտականությունների պատշաճ կատարմանը: Անչափահասների նկատմամբ արդարադատություն իրականացնելիս անաչառության հասնելու նպատակով պետք է խուսափել քաղաքական, սոցիալական, սեռական, ռասայական, կրոնական, մշակութային կամ ցանկացած ուրիշ հիմքով անչափահասների

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

գործերով արդարադատության համակարգի ընտրության, անձնակազմի նշանակման և առաջխաղացման գործում ցանկացած խտրականությունից: Պետք է նշել, որ ՄԱԿ-ի 6-րդ Կոնգրեսում հատուկ ուշադրություն հատկացվեց քրեական արդարադատության համակարգում կին աշխատակիցների ապահովմանը, նրանց ընտրության, պատրաստության, ինչպես նաև առաջխաղացման աջակցմանը:

6. Մինչդատական վարույթում անչափահասների նկատմամբ քրեական գործի կարծույթ կամ քրեական հետապնդման դադարեցումը: Պեկինյան կանոնների 11.1 կանոնի համաձայն՝ անչափահաս իրավախախտների վերաբերյալ գործերի քննության ժամանակ իշխանության իրավասու մարմինները հնարավորության սահմաններում չպետք է դիմեն գործի պաշտոնական քննության: Ոստիկանությունը, դատախազությունը, անչափահասների գործերով վարույթ իրականացնող մյուս մարմինները պետք է լիազորված լինեն այդպիսի գործերով որոշում ընդունել իրենց հայեցողությամբ, առանց գործերի պաշտոնական լսումների: Կանոններում ընդգծվում է այն գաղափարը, որ շատ դեպքերում լավագույն արդյունքներ է տալիս իշխանության իրավասու մարմինների կողմից չմիջամտելը, այսինքն՝ գործի կարծումը ամենասկզբում, առանց այն այլընտրանքային (սոցիալական) մարմիններին փոխանցելու: Դա հատկապես վերաբերում է ոչ լուրջ խախտումներին, երբ ընտանիքը, դպրոցը և ոչ պաշտոնական սոցիալական հսկողություն իրականացնող այլ ինստիտուտները ձեռնարկել են կամ մտադիր են ձեռնարկել ներգործության պատշաճ միջոցներ:

Կանոններում նաև սահմանված է, որ այդպիսի կարծում թույլատրվում է միայն անչափահասի համաձայնությամբ (11.3), սակայն դա չպետք է ընդունվի անվերա-

պահորեն, քանի որ երբեմն համաձայնությունը կարող է անչափահասի կողմից տրվել հուսահատ վիճակում: Կանոնում ընդգծվում է, որ գործի կարծումն բոլոր անկարողակներում ստիպողականությունն ու ահաբեկումը պետք է հասցնել նվազագույնի: Անչափահասները չպետք է զգան, որ իրենց նկատմամբ գործադրվում է ճնշում (օրինակ՝ դատական քննությունից խուսափելու համար), կամ չպետք է ենթարկվեն ճնշման՝ այս կամ այն ձևով գործերը կարծելու համաձայնություն ստանալու նպատակով:

7. Անչափահասի կյանքի և դաստիարակության պայմանների պարզումը: Պեկինյան կանոններից հետևում է, որ պետությունը պետք է ձգտի ստեղծել այնպիսի պայմաններ, որոնք հնարավորություն կտան անչափահասի համար ապահովել կյանքի բովանդակալից պայմաններ կյանքի այն փուլում, երբ անչափահասն առավել հակված է ոչ ճիշտ վարքագծի, և բարերար ազդեցություն կունենա հանցագործությունների և իրավախախտումների հնարավորությունից առավել չափով զերծ անձի զարգացման և կրթություն ստանալու գործում:

Պեկինյան կանոններն իրավապահայան մարմիններին պարտավորեցնում է բոլոր դեպքերում, բացառությամբ մանր իրավախախտումների, մինչև իշխանության իրավասու մարմնի կողմից որոշման կայացումը ուսումնասիրել անչափահասի շրջապատն ու պայմանները, որոնցում նա ապրում է, ինչպես նաև իրավախախտում կատարելու հանգամանքները, որպեսզի աջակցեն իշխանության իրավասու մարմնին՝ գործով ողջամիտ դատական որոշում կայացնելու (16.1):

Մեկանաբանություններում առաջ է քաշվում այն գաղափարը, որ նշված խնդրի իրականացման համար պետք է կատարվեն սոցիալական ուսումնասիրություններ և դրանք ներկայացվեն գործի դատական քննության ընթացքում: Դատարանը անչափահասի գործով արդարադա-

տություն իրականացնելիս անպայման պետք է իմանա անչափահասին վերաբերող համապատասխան փաստերի մասին, օրինակ՝ անչափահասի սոցիալական և ընտանեկան միջավայրի, դպրոցում՝ նրա ուսման, դաստիարակության և այլ հանգամանքների մասին: Կարծում ենք, որ ճիշտ կլիներ այդպիսի ծառայություններ ստեղծել նաև մեր իրավական համակարգում, որոնք կարող են էական աջակցություն ցույց տալ դատարաններին անչափահասների գործերով արդարադատություն իրականացնելիս:

Միջազգային փաստաթղթերում տեղ գտած այս և մյուս դրույթները կոչված են նպաստելու ազգային իրավական համակարգերում անչափահասների գործերով վարույթի այնպիսի արդյունավետ կարգ

սահմանելուն, որը քրեական դատավարությունում կապահովի անչափահաս անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պատշաճ պաշտպանությունը: Այդ հիմնադրույթները համադրելով ՀՀ քրեական դատավարության գործող օրենսգրքում տեղ գտած անչափահասների գործերով վարույթի իրավական կարգավորման հետ՝ կարող ենք ասել, որ անչափահասների իրավունքների և ազատությունների ոչ արդյունավետ պաշտպանության հիմնական պատճառը քրեադատավարական գործող օրենսդրության անկատարությունն է: Սրանից հետևում է, որ քրեադատավարական նոր օրենսգրքում անչափահասների գործերով վարույթի կարգավորման հիմքում պետք է դնել միջազգային փաստաթղթերում տեղ գտած չափորոշիչները:

¹ Պեկինյան կանոնների անգլերեն տարբերակում օգտագործվող «Juvenile Justice» հասկացությունը հայերենում թարգմանվում է «անչափահասների նկատմամբ արդարադատություն»:

² Տե՛ս Мельникова Э.Б. Ювенальная юстиция: Проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминалистики: Учебное пособие, М., 2000, էջ 163:

³ Տե՛ս Ս.Ա. Դիլբանդյան, Անձի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության ապահովումը Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության մինչդատական վարույթում: Եր., Երևանի պետական համալսարանի հրատ., 2011, էջ 337-394:

⁴ Պետք է նշել, որ ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագիծն անչափահասների վերաբերյալ քրեական գործերով վարույթի հարցերը հիմնականում կարգավորում է միջազգային փաստաթղթերում տեղ գտած սկզբունքներին համապատասխան:

⁵ Պետք է նշել, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծում առաջին անգամ վարույթի ողջամիտ ժամկետն առանձնացվել է որպես սկզբունք: Այսպես, նախագծի 24-րդ

հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ նախաքննությունը և դատաքննությունը պետք է ավարտվեն ողջամիտ ժամկետում:

⁶ Միաժամանակ, պետք է նշել, որ առաջին անգամ նախագծի 418-րդ հոդվածում առանձին պահանջ է ներկայացվում անչափահասին վերագրվող հանցանքի վերաբերյալ վարույթի արագությանը: Մասնավորապես, նախագծում ամրագրված է, որ մինչդատական վարույթում անչափահասի նկատմամբ իրականացվող քրեական հետապնդման ժամկետները երկարացվել չեն կարող:

⁷ ՄԱԿ-ի Անչափահասների նկատմամբ արդարադատություն իրականացնելու նվազագույն չափորոշիչ կանոնները ներառում են ոչ միայն հոդվածներ, այլև դրանց մեկնաբանությունները:

⁸ Այս կապակցությամբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծի 416-րդ հոդվածի 1-ին մասում սահմանված է, որ անչափահասին վերագրվող հանցանքի մասին վարույթի դրույթները կիրառվում են այն անձանց վերաբերյալ վարույթներով, որոնց տասնութ տարին չի լրացել ձերբակալման կամ մեղադրանք ներկայացնելու պահին:

Քրեական իրավունք**INTERNATIONAL LEGAL REGULATION
OF JUVENILE CASE PROCEEDINGS****Nelly AGHABABYAN**

*PhD student of the Chair of Criminal Process
and Criminology of the Yerevan State University*

International regulation of the legal status of the juvenile highlights the need for common legal regulation of the investigation of criminal cases involving the juvenile. International society is equally bewildered by the issues of protecting the rights and legitimate interests of the juvenile in the sphere of protection of rights and legitimate interests of the juvenile in criminal justice

system. It should be noted that the study of mutual experience in this field between the different countries also plays an important role, it's necessary for the expansion of this institution. On the verge of adopting a new Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia, both the adoption of ideas from international instruments and the study of the experience of other countries are significant. The processes taking place in the world are forcing the international society to develop necessary documents, which provide the unified regulation of the relations arisen in the field of juvenile justice.